

Het vroege gebruik van „Vlaanderen” in zijn moderne betekenis

door

REGINALD DE SCHRYVER

De moderne betekenis van „Vlaanderen” is natuurlijk die van noordelijke helft of Nederlandstalig gedeelte van België. Daarnaast worden in onze taal of in andere talen ook nog oudere betekenissen gebruikt. Die terminologische toestand sticht blijvende verwarring en biedt tevens gelegenheid, om bewust aan misleiding te doen. Iets soortgelijks treft men, vanwege zijn verschillende inhouden, eveneens aan voor de naam „België”.

De eerste betekenis van „Vlaanderen” — dat is genoegzaam bekend — is die van een vroeg-middeleeuwse „pagus” aan de Noordzee; het oudste gebruik van die benaming duikt op in het begin van de achtste eeuw, in de *Vita Sancti Eligii*. Die naam werd overgedragen op een groter aantal pagi, die samen het graafschap Vlaanderen vormden, dat nadien, met die naam, eeuwenlang tot de Franse Revolutie is blijven bestaan. Dát „Vlaanderen” leefde en leeft voort in het grondgebied en de naam van twee provincies van het Koninkrijk der Nederlanden respectievelijk het Koninkrijk België: de provincies West- en Oost-Vlaanderen („les Flandres”, „de Vlaanders”), alsmede in Noord-Frankrijk en Zeeland in respectievelijk „Frans-Vlaanderen” en „Zeeuws-Vlaanderen”.

„Vlaanderen” in zijn tweede betekenis — maar dan in andere talen dan de onze — komt vanaf de zestiende eeuw, wellicht vanuit het Spaans, voor als synoniem voor Países Bajos, Pays-Bas of het Latijnse Belgium. Waarom in die eeuw aan Flandes of Flandre en niet aan de naam van het toen zo centrale en belangrijke Brabant de voorkeur werd gegeven, is niet zo duidelijk; wellicht speelde inzonderheid de politieke en economische uitstraling van het middeleeuwse graafschap Vlaanderen hier een doorslaggevende rol.

Opzet van dit referaat is, na te gaan, vanaf wanneer „Vlaanderen” in zijn moderne betekenis van Nederlandstalig België of woongebied van wat we nu het Vlaamse volk noemen, in gebruik genomen wordt. Eigenlijk meende ik, als vanzelfsprekend, er te kunnen van uitgaan dat die moderne betekenis vóór 1830, en alvast vóór 1815, wel niet kon voorkomen; de algemene politieke en culturele context leek dat uit te sluiten. Als er toen van „Vlaanderen” sprake was, kon daar

toch slechts het oude graafschap, of eventueel in vooral Romaanse talen het geheel der Nederlanden mee bedoeld zijn ! Vanaf die jaren moeten we bij het zien staan van de naam „Vlaanderen” op onze hoede zijn voor elke anachronistische interpretatie en proberen uit de context zorgvuldig op te maken, welk gebied er precies mee bedoeld werd : een geografisch-politiek gebied, een taalgebied, een woongebied van een volk ? Ook geldt hier de spreuk : één zwaluw maakt de lente niet, m.a.w. uit één enkele vermelding mag, zoals steeds, niet tot gemakkelijke veralgemeningen worden besloten en evenmin tot constructies als : „aan het begin van de negentiende eeuw komt „Vlaanderen” ook met zijn moderne inhoud voor ; zo b.v.”, en dan haalt men het enige voorhandene voorbeeld aan. In zulke „redeneringen” zet men de historische werkelijkheid en de logica op hun kop („petitio principii”).

Een onderzoek als dit heeft enige betekenis. Immers, een voldoende veralgemeend gebruik van „Vlaanderen” als woongebied of vaderland van een taalgroep of volk wijst (of : kan wijzen) op een of andere graad van nationaal of volksbewustzijn. Omgekeerd kan de afwezigheid van zulke terminologie of van algemener gebruik natuurlijk ook tot gering of niet bestaand nationaal of volksbewustzijn doen besluiten. Daarbij moet men echter ook bedenken, dat „Vlaanderen” als benaming wellicht geen monopoliepositie bekleedt en ook een nieuwe naam zou kunnen zijn voor een reeds bestaande inhoud.

a. zeventiende en achttiende eeuw

Dat ik m'n zoektocht naar de moderne betekenis van „Vlaanderen” toch in de zeventiende en achttiende eeuw begin, komt van een mededeling van Dr. M. Gysseling in een artikel over etymologie en betekenisinhoud van „Vlaanderen”. Hij schrijft dat in voornoemde eeuwen er „ook al schaarse voorbeelden zijn van ‘Flandria’, ‘Flandre’ ter aanduiding van het Nederlands sprekende deel van de Zuidelijke Nederlanden” ;¹ een eerste voorbeeld heeft te maken met de bestuurlijke herinrichting van de jezuïetenorde aan het begin van de zeventiende eeuw, het andere is een passus uit een studie van Jan Des Roches uit 1776. Een nadere ontleding van die beide gevallen dringt zich op.

Binnen de jezuïetenorde vormden de Nederlanden en het prinsbisdom Luik tot 1612 één provincie die de naam droeg van „Germania inferior” maar ook soms „Flandria” werd genoemd, „Flandria” hier uiteraard in de hoger genoemde tweede betekenis van het geheel

1. M. GYSSELING, *Vlaanderen. Etymologie en betekensevolutie*, in : Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, II (Tielt, 1975), p. 1910.

der Lage Landen. In 1610, zo lezen we in het standaardwerk van pater A. Poncelet², werd vanwege het grote aantal ordeleden en colleges tot splitsing van de provincie „Germania inferior” besloten. Eerst werd gekozen voor de afsplitsing van een vice-provincie die de colleges van de Maasvallei zou groeperen : Dinant, Luik, Maastricht, Roermond, 's-Hertogenbosch, waaraan Luxemburg, Mons en Valenciennes werden toegevoegd. Die formule echter voldeed niet, zodat men besloot over te gaan tot de oprichting van twee aparte volwaardige provincies ; zoals in andere orden als bv. de Karmelieten of de Miniemen werd daarbij bijna eensgezind de taalgrens als scheidingslijn voorgesteld. Die beide jezuïetenprovincies moesten nog een eigen naam krijgen. Eerst stelde de provinciale congregatie „Belgica inferior” en „Belgica superior” voor. Daar pater-generaal in Rome vreesde dat die namen tot onplezierige vergelijkingen en discussies zouden leiden, stelde hij als alternatieve namen voor : „provincia Gallo-Belgica” en „provincia Flandro-Belgica”, een evidente en voor-de-hand-liggende verwijzing naar de taalgebieden. Maar bij de Franstaligen viel de „Gallische” terminologie in slechte aarde ; „Gallia” verwees immers naar Frankrijk. Daarop werd dan weer geopteerd — dat was in 1612 — voor „Belgium” als benaming voor de provincie van de Franstalige gebieden der Zuidelijke Nederlanden en Luik, en voor „Flandria” voor de Nederlandstalige delen. Drie jaar later echter, in 1615, werd teruggegrepen naar de benamingen „provincia Gallo-Belgica” en „provincia Flandro-Belgica”. Die benamingen bleven in de Zuidelijke Nederlanden in gebruik tot de opheffing van de jezuïetenorde in 1773.

Het is die kortstondige benaming „Flandria” uit 1612-1615 waarnaar Dr. Gyseling verwijst en die, inderdaad, slaat op de Nederlandstalige delen van de Zuidelijke Nederlanden, toen onder het bewind van de Aartshertogen Albrecht en Isabella. „Flandria” is echter, duidelijk, niet meer dan een taalgebied, met inbegrip van 's-Hertogenbosch, Roermond en Maastricht en, in feite, zonder het Land van Loon (in het prinsbisdom Luik) omdat de jezuïeten daar geen huizen hadden. Van die „Flandria” hing ook de „Missio Hollandica” af, ten noorden van de Grote Rivieren, al sloeg „Flandria” niet op dat missiegebied. Hoe ook, de provincie „Flandria” veranderde haar naam spoedig in „Flandro-Belgica”. Die beide benamingen zullen, in de zoektocht naar namen, wel uitsluitend gekozen geweest zijn vanwege de daar gebruikte „Vlaamse” taal ; ze konden eigenlijk niet in aanmerking komen voor de Franssprekende „Belgica”. Dat de jezuïeten „Flandria” kortstondig gebruikten voor

2. A. PONCELET, *Histoire de la Compagnie de Jésus dans les anciens Pays-Bas*, I (Brussel, 1926), p. 427-433.

een gebied groter dan het oude graafschap en kleiner dan de hele Nederlanden, houdt kennelijk geen verband met het moderne Vlaanderen. De gelijkenissen ermee zijn toevallig, of, juister, onvermijdelijk.

En dan is er Dr. Gysselings tweede „schaarse voorbeeld”, een pas-sus uit een werk van Jan Des Roches, taalgeleerde en academiëlid. Die schreef in 1776 in zijn *Explication d'une lettre difficile qui se trouve dans la collection de celles de Saint Boniface* :

„& si la poésie étoit ici, comme chez nos voisins, le chemin pour parvenir à la plus haute considération, & le moyen de se faire un nom immortel, Apollon auroit des favoris en Flandre comme ailleurs”³.

Als men de context van deze volzin erbij haalt, blijkt duidelijk dat Des Roches het alvast niet heeft over het graafschap Vlaanderen. Wat bedoelt hij dan wel? het moderne Vlaanderen? Des Roches klaagt over de onverschilligheid voor „notre langue”, nl. het Nederlands of Vlaams („Flamand”): „Las Pays-Bas (je veux dire les Pays-Bas Autrichiens) depuis longtems ne produisent plus de Poètes”. Onmiddellijk nadien schrijft hij dat de buitenlanders ons verzekeren, dat „la nature avare n'a point mis dans les têtes Beligiques, ce feu céleste qui est l'âme des beaux vers” en dat ook de landstaal zelve er niet geschikt voor zou zijn. Daartegen reageert Des Roches door te zeggen dat de oorzaken van de neergang van de poëzie en de afwezigheid van dichters komen van het gebrek aan aanmoediging en van een soort misprijzen voor de Vlaamse landstaal. Onmiddellijk daarop leest men de hoger geciteerde zin: „indien de poëzie ook in ons land een weg ware naar achting en onsterfelijke naam, zou Apollo in Vlaanderen al evenzeer als elders (= buitenland) in de gunst zijn”. Bijna in één adem worden dus „Pays-Bas”, „Belgique” en „Flandre” genoemd. Het gaat daarbij toch wel om synoniemen of om bijna hetzelfde. „Flandre” is niet het Nederlands sprekende deel van de Oostenrijkse Nederlanden maar die Zuidelijke Nederlanden zelve, waar de meerderheid van de bevolking met haar „Belgische” hoofden „Vlaams” spreekt.

b. van Brabantse naar Belgische Revolutie

Tijdens de Brabantse Revolutie lijkt niemand op zoek te zijn gegaan naar een gemeenschappelijke naam voor het graafschap Vlaanderen en het hertogdom Brabant. Er is trouwens geen reden om zo

3. J. DES ROCHES, *Explication d'une lettre difficile qui se trouve dans la collection de celles de St. Boniface*, in: Mémoires de l'Académie impériale et royale des sciences et belles-lettres de Bruxelles, I (Brussel, 1777), p. 511-512.

iets te verwachten. Na de vervallenverklaring van Jozef II herwonnen de provinciën-vorstendommen hun onafhankelijkheid. „Vlaanderen” is meer dan ooit het oude graafschap. Als Verlooy in zijn *Onacht* over „Vlaanderen” spreekt, slaat dat, natuurlijk, op het graafschap.

Na de annexatie van de Oostenrijkse Nederlanden en het prinsbisdom Luik bij de Franse Republiek werd het graafschap Vlaanderen in twee departementen verdeeld, waaraan de Leie en de Schelde hun naam hebben gegeven. Zodoende verdween, politiek en administratief, de aloude naam „Vlaanderen”. Als die naam al nog bekend of gebruikt bleef, sloeg die op het verdwenen graafschap of zijn gebied. Voor de „Belgische departementen” waar „Vlaams” gesproken werd, treft men in de Franse tijd de benaming „Vlaanderen” niet aan, evenmin als die van „departements flamands”. Ook de Boerenkrijg van 1798 heeft geen nieuwe Vlaamse terminologie opgeleverd of bevorderd. In de pamfletten van toen werd enerzijds algemeen gesproken over de „pauvres Belges” of anderzijds in het bijzonder over b.v. de Brabantse patriotten. Brabant speelde overigens een overwegende rol in die boerenopstand, en die had niets te maken met een bewuste reactie van een opstandig Vlaanderen of Vlaamse volk. Ook hier schuilen veel gevaren voor anachronistisch denken.

In het Koninkrijk der Nederlanden werd de oude naam „Vlaanderen” in ere hersteld. Logisch-historisch werd hij gebruikt voor de voormalige departementen Lys en Escaut die nu de provincies West- en Oost-Vlaanderen werden. Deze naamgeving toont alleen al voldoende aan, dat er nog geen ander Vlaanderen bestond. Wel werd in die jaren gewag gemaakt van de „Vlaamsche provinciën” of „provinces flamandes”, d.w.z. die bestuurlijke delen van het Koninkrijk in het Zuiden, waar „Vlaams” werd gesproken. „Vlaamse provinciën” of arrondissementen zijn taalgebieden waar taalwetten van kracht kunnen zijn. Wel wordt nu binnen de éne staat een eigen geheel gezien dat noch Hollands noch Waals is, en dat zou vroeg of laat een eigen naam kunnen nodig hebben. Gysseling vermeldt wel in zijn reeds genoemd artikel, o.m. met verwijzing naar werk van professor Ada Deprez, gevallen van modern gebruik van „Vlaanderen”, of althans gebruik van die naam voor meer dan het gebied van de twee gelijknamige provinciën. Bij nader toezien gaat het om Noordnederlands taalgebruik, dat slechts zeer sporadisch voorkomt. Het lijken eerder voorbeelden van onvaste of gebrekkige terminologie, mogelijk ook voortspruitend uit onwetendheid. In geen geval gaat het om de overneming van een term die aansluit bij een zich in het Zuiden veralgemenend bewustzijn en taalgebruik.

c. koninkrijk België

1. eerste decennia van het onafhankelijke België (tot omstreeks 1860)

In het nieuwe en toch oude vaderland van na 1830 verschenen al spoedig nogal wat „Histoires de Belgique” ; spijt de grote aandacht voor de oude vorstendommen Brabant en Vlaanderen, ging het wel degelijk om het hele Belgische vaderland en zijn historische antecedenten⁴. In die jaren van een reeds ontluikende Vlaamse Beweging verschijnen ook enige geschiedenissen van Vlaanderen, maar het gaat daarbij nog steeds om het oude graafschap. Dat is zo in de in 1837 te Torhout verschenen *Geschiedenis van Vlaanderen* van P. Lansens, „bestierder der fransche Kostschool te Couckelaere” die de geschiedenis van het graafschap behandelt vanaf de Kimbren tot ... Leopold I. Dat is ook zo in de zesdelige *Histoire de Flandre* (1847-1850) van Kervyn de Lettenhove, die uitsluitend aan het Ancien Régime is gewijd.

Ook in de pers en in de politieke wereld lijkt „Vlaanderen” in zijn moderne betekenis in die jaren nog niet voor te komen. Als in 1844 het eerste Nederlandstalige dagblad verschijnt in België, krijgt het de naam *Vlaamsch België* ; dat wijst ongetwijfeld op een groeiend modern Vlaams bewustzijn, zoals dat ook met de door het blad gebruikte formule „Vlaamsche vaderland” het geval is. Het blad was een onderneming van letterkundigen en verdween reeds vóór het eind van het stichtingsjaar. Het werd onmiddellijk opgevolgd door *De Vlaamsche Belgen*, dat een even kortstondig leven beschoren was en eveneens in handen was van deels dezelfde letterkundigen⁵. Ook in de administratieve en politieke terminologie lijkt „Vlaanderen” in zijn nieuwe betekenis nog niet voor te komen. Men spreekt, zoals voorheen, over „Vlaamsche provinciën” of „Vlaamsch land”. In het verslag van de Vlaamse Grievencommissie van 1856 gewaagt men evenmin van „Vlaanderen”, wel van het „Vlaamsche land”, terwijl in een *Vlaamsch manifest* van datzelfde jaar dan weer over „Vlaamsche provinciën” wordt gesproken⁶.

Slechts een zeer uitvoerig onderzoek zou kunnen bevestigen, dat „Vlaanderen” in zijn moderne betekenis vóór omstreeks 1860 nog niet op een meer dan toevallige wijze gebruikt werd. Elias signaleert in zijn *Vlaamse Gedachte* dat Theodoor van Ryswyck in z'n *Eigenaer-*

4. Zie R. DE SCHRYVER, *Tussen literatuur en wetenschap : tweeëntwintig maal Belgische geschiedenis, 1782-1872*, in : Bijdragen en Mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden, 87, 1972/3, p. 396-410.

5. Art. *Vlaamsch België*, in : Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, II (Tielt, 1975), p. 1922.

6. H. J. ELIAS, *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte*, deel 2 (Antwerpen, 1963), *passim*.

dige Verhalen (1837) „Vlaanderen” in zijn moderne betekenis gebruikt. In het „Voorbericht” tot die berijmde verhalen lezen we inderdaad :

„Is dan onz'oude roem een eeuwge nacht beschoren ?
Zyn dan der vaders daên voor 't nageslacht verloren ?
En zou er niet een hart in Vlaanderen meer slaen,
Voor tael en volksbestaen ?”

Maar onmiddellijk nadien volgt nog :

„Zal dan de vrye Belg geen vrye natie blyven ?
Laet hy zoo koel zich uit den lyst den volken wryven ?”

Die laatste twee verzen heb ik erbij gevoegd, om duidelijk te maken dat, zoals bij Jan Des Roches, „Vlaanderen” in één adem wordt genoemd met de Belg en zijn natie, m.a.w. Vlaanderen zou hier wel eens verregaand met België kunnen worden vereenzelvigd. Trouwens, een paar versregels vóór wat reeds werd aangehaald, staat :

„Ja het echte wordt gelasterd,
Vreemde smaek en vreemde zeên,
Hebben België verbasterd ;
En der vaders moed verdween
Met de landstaal van voorheen”⁷.

Die landstaal is het „Nederduytsch”, en België is het land van „de Vlaming die juicht om de slag der gulden sporen” terwijl ook „Brabant haelt de daên zyns helden uit het stof”, en verder volgen nog de „Gallo-Belgen”, maar die „dwalen”. Het lijkt echt niet dat Theodoor van Ryswyck aan het moderne Vlaanderen dacht, wel eerder aan een België waarvan identiteit en geschiedenis vooral in Brabant en Vlaanderen lagen.

2. Vanaf omstreeks 1860

In de periode vanaf omstreeks 1860 kunnen we voor het gebruik van „Vlaanderen” een onderscheid maken tussen het milieu van de flaminganten en letterkundigen enerzijds, en dat van de Wetstraat en het openbare leven anderzijds. Wat het eerste milieu betreft, merkt men dat vanaf omstreeks 1860 de term „Vlaanderen” in zijn moderne betekenis geleidelijk aan verspreiding kent. Binnen dat milieu lijkt hij aanvankelijk wellicht vlotter te liggen in de pen van West-Vlamingen dan in die van bv. Brabanders of Limburgers. Als die indruk juist is, zal dat wel te maken hebben met het feit dat hun gebied van oudsher „Vlaanderen” heeft geheten. Men zou moeten

7. Th. VAN RYSWYCK, *Eigenaerdige verhalen* (Antwerpen, 1837), p. V-XII (Voorbericht).

onderzoeken, of Limburgers, bv. na het midden van de vorige eeuw, even gemakkelijk over „Vlaanderen” spraken als Gezelle dat deed : „Mijn Vlaanderen spreekt een eigen taal” (1858), of Rodenbach : „Ons heilig arm Vlaanderen” (1875) en „Zij loechen omdat ik hun klapte van Vlaanderen” (1876), of nog, enige jaren later, Verriest : „In ons Vlaanderen” (1885), enz. Met al dezen blijven we overigens in het milieu der letteren, en dat is ook zo met Conscience die bij de hulde aan hem in 1883 wordt bedankt voor de boeken die hij „aan Vlaanderen” geschonken had⁸. Interessant is het, vast te stellen dat ook „Wallonië”, in zijn moderne betekenis, ontstaat omstreeks 1850, en eveneens in letterkundige milieus⁹.

In tegenstelling tot de eerste kwarteeuw na België's onafhankelijkheid is omstreeks 1880 „Vlaanderen” geen ongewone term meer ; wel blijft een veelvuldig gebruik vooral een zaak van letterkundigen en flaminganten. Daarover schrijft Elias dat „Vlaanderen” de term is waarmee men het land wil verheerlijken ; het schijnt in de eerste plaats tot de poëtische taal te behoren en komt weinig voor in proza. Buiten de poëzie is het, anders dan Vlaams en Vlaming, een begrip zonder eigen bestaan en zonder duidelijke gestalte¹⁰. „Vlaanderen” zal dan, maar in diezelfde milieus in de pen of de mond van een Stracke, een Vermeylen of een Van Cauwelaert verder terrein winnen, zonder nochtans een monopoliepositie te verwerven. Rond 1900 treft men immers al evenzeer zo niet meer de term „Vlaamsch-België” aan, die op een meer prozaïsche manier naar Nederlandstalig België verwijst. In het *Vlaamsch Programma* van het Algemeen Nederlands Verbond te Antwerpen uit 1906 wordt herhaaldelijk over Vlaamsch-België, niet over Vlaanderen gesproken ; het Willemsfonds geeft vanaf 1905 een reeks „Studiën en schetsen” uit „ter gelegenheid van het jubeljaar vijfenzeventig jaar België”, onder de in deze context toch ook veelbetekende titel *Vlaamsch België sedert 1830*. Dokter A. Van de Perre zal in *Hooger Leven* afwisselend spreken over het „Vlaamsch gedeelte in het land”, en „Vlaamsch België” maar ook over „Vlaanderen”. Wel kiest het tijdschrift dat van 1903 tot 1907 als opvolger van „Van Nu en Straks” verschijnt, voor de titel *Vlaanderen* en heet de tweedelige geschiedenis van het Vlaamse land uit 1912-1913 onder leiding van Max Rooses : *Vlaanderen door de eeuwen heen*. Ook hier blijkt de nauwe binding tussen „Vlaanderen” en de wereld van letterkundigen en kunstenaars. „Vlaanderen” is de dichtelijke versie van het prozaïsche „Vlaamse Land”.

8. H. J. ELIAS, *o.c.*, deel 3 (Antwerpen 1964), passim p. 88-137.

9. A. HENRY, *Wallon et Wallonie*, in : La Wallonie. Le Pays et les Hommes. Lettres-art-culture, I (Brussel 1977), p. 72-74.

10. ELIAS, *o.c.*, 3, p. 266-271.

Buiten de wereld van flaminganten en literatoren is „Vlaanderen” in zijn moderne betekenis vóór Wereldoorlog I verre van algemeen ingeburgerd. Een brochure van flaminganten heet in 1860 wel „In Vlaanderen Vlaamsch” maar in de Wetstraat worden taalwetten gemaakt die de term „Vlaanderen” negeren: de taalwet van 1873 noemt alleen maar de namen van de provinciën: Antwerpen, Limburg, Oost- en West-Vlaanderen, en van het arrondissement Leuven. De taalwet van 1878 heeft het eveneens over die bestuurlijke omschrijvingen, terwijl die van 1883 het toch al heeft over het „Vlaamsch gedeelte van het land”. Een strooibiljet dat door Vlaamsgezinden wordt verspreid met de tekst van die drie wetten, heeft het in zijn oproep over „Vlaamsche gewesten”¹¹.

Het openslaan van oudere uitgaven van encyclopedieën bevestigt dat de moderne betekenis van Vlaanderen slechts binnen een besloten kring gebruikt werd. De eerste uitgave van de Winkler Prins Encyclopedie, uit het jaar 1881, geeft als betekenissen voor Vlaanderen op: 1° het oude graafschap, en 2° twee Belgische provinciën die „het oostelijke” en „westelijke deel van het voormalige graafschap” beslaan. In de tweede uitgave van die encyclopedie, uit 1887, staat identiek dezelfde tekst, en ook in de derde, uit 1911, is het nog steeds niet anders: het oude graafschap en de naderhand daaruit ontstane bestuurlijke omschrijvingen. Wellicht zal men opwerpen, dat die encyclopedieën „Hollandse” aangelegenheden zijn die met een moderne evolutie in België onbekend gebleven zijn. Neem dan het *Verklarend Woordenboek* van de Vlaming Jozef Bal, die België en Nederland een tegenhanger van de kleine Larousse wilde geven. In de tweede uitgave ervan (Gent en Brussel 1899) betekent „Vlaanderen” alleen het oude graafschap. Voor het moderne Vlaanderen, o.m. waar hij het over het taaleigen van dat gebied heeft, spreekt Bal over „Vlaamsch-België”. Zouden we daaruit mogen afleiden dat „Vlaanderen”, ook nog rond de eeuwwisseling, een nog erg confidentieel en artificieel woord gebleven was, en nog onvoldoende in de levende omgangstaal was binnengedrongen? Voor deze opvatting haal ik nog een argument uit een heel andere hoek: de wielersport. In 1913 vindt de eerste Ronde van Vlaanderen plaats, maar het traject van die ronde situeert zich volledig binnen het gebied van de beide „Vlaanders”, alias het oude graafschap. Tot op heden is de Ronde van Vlaanderen een oud-Vlaamse aangelegenheid gebleven, zoals men anno 1987 in voetbal kan blijven spreken van een „Vlaams derby”, d.w.z. een match tussen ploegen uit de provincies Oost- en West-Vlaanderen. Er zijn vanuit het huidig taalgebruik of het heden-

11. *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, II, p. 1611.

daags bewustzijn nog meer voorbeelden aan te halen die op het verder leven van „Vlaanderen” in zijn oudste betekenis wijzen.

Epiloog

Toen president Mitterrand enkele jaren geleden België bezocht, had hij het in een interview ook over Vlaanderen, waar hij als jongen vakanties had doorgebracht, en dat was „het westelijk gedeelte” van ons land. Het ging hier, uiteraard, niet om onwetendheid, maar om een in het buitenland nog zeer gangbare betekenis van „Vlaanderen”. Buitenlandse woordenboeken en encyclopedieën uit nabuurstaten kennen van „Vlaanderen” in de regel, tot voor kort, slechts de oude betekenis: het gebied van het graafschap Vlaanderen. Wat de Grote Winkler Prins betreft, pas in haar recentste uitgaven kwam er verandering. In de zevende editie, anno 1974, treft men bij „Vlaanderen” als opeenvolgende betekenissen aan: 1° voormalig graafschap in West-Europa; 2° de geografische benaming voor Oost- en West-Vlaanderen; en — nu ook voor het eerst — 3° „gebruikelijke benaming voor het in artikel 3 bis van de Belgische grondwet genoemde Nederlandse taalgebied (van België)”. In de achtste druk, van 1983, is de tweede betekenis weggefallen en rukt de derde betekenis van voorheen op naar de tweede plaats: Vlaanderen is nu „Nederlandstalig België” geworden.

In de omgang is inmiddels „Vlaanderen” in zijn moderne betekenis een weliswaar algemeen gebruikte naam, maar daar is nog steeds geen officiële erkenning mee gemoeid. De gewijzigde grondwet spreekt van Nederlands taalgebied, van Vlaamse gemeenschap of van Vlaams gewest, maar niet (nog niet?) van „Vlaanderen”, zoals ze evenmin melding maakt van „Vlamingen”, „Walen” of „Wallonië”.

De moderne geschiedenis van de moderne betekenis van „Vlaanderen” loopt parallel met ontstaan en groei van het Vlaamse volk in de negentiende en twintigste eeuw. In zijn modern gebruik behoudt „Vlaanderen” iets poëtisch en gevoelsmatig. Vlaanderen is een land „met weiden als wiegende zeeën”, een land om „hartelijk lief te hebben”, een land als een „welig huis”. Dát „Vlaanderen” is onomwisselbaar met „Vlaams-België”. Wellicht omdat het zo weinig prozaïsch klinkt is „Vlaanderen” nog geen officiële erkenning te beurt gevallen.